

Киринберн Сергеев

638.2
C-51

638.2
C 51

24 SEP 2010

ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

ԱԶՆԻՒ ՏԵՍԱԿ ԵՒ ԱՌԱՏ ԽՈՁԱԿՆԵՐ ՑԱՌԱՋ ԲԵՐԵԼՈՒ
Մ Ի Ջ Ո Ց Ն Ե Ր

Շ Ե Ր Ա Մ Ա Տ Ո Ւ Ն

Շերամաբուծութեան յատկացեալ ու է չէնք կամ
տուն, պէտք է մաքուր և օդաւէտ ըլլայ եթէ նախըն-
թաց տարուրնէ չերամները հիւանդութենէ մը վարակուած
ըլլան, չերամատուր պէտք է հականիսել, Որովհետեւ,
մանաւանդ երբ չերամատուր հոմ աղիւսով (քէրիֆ)՝
չինուած և յատակը հողով ամրացած է, հիւանդութեան
միքրօպները անոնց բացուածքներուն մէջ թափանցած
ըլլալով, կրաջրով խողանակել կամ լուալ բաւական չէ:

Հ Ա Կ Ա Ն Ե Ւ Ո Ւ Մ

Հականիսման համար ամէնէն աղէկ, ամէնէն ա-
ծան ու յարմար միջոցն է գործածել այն կազը՝ որ կը
գոյանայ քիրէն գարմազը (Chlorure de chaux) ի առատ
ջուրի և ծծմբային թթու (Acide Sulfurique) ի բազալ-
րութեամբ:

Այս բաղադրութեան արտադրած կազը թունաւոր ըլլալուն՝ գործողութեան միջոցին ո՛չ մի չնշաւոր էակ, մարդ կամ անասուն, պէտք չէ գտնուի սրահին մէջ:

Բաց ի պղնձեայ և այլ մետաղեայ առարկաներէ, ուրիշ ամէն ինչ կրնան անվնաս մնալ սրահին մէջ հա- կանեխման պահուն:

Այս գործողութիւնը նոր հունտերը բանալէ առաջ կատարելու պայմանաւ, ու է ատեն կրնայ գործա- դրուիլ: Այսու հանդերձ ամենէն յարմար միջոցն է տաք եղանակը, այսինքն երբ անասունները կրնան տոկալ բացօդեայ տեղեր: Պէտք է նաեւ միտ դնել որ գործո- ղութիւնը հով եղած ժամանակ չկատարուի, որպէս զի գոյացած կազը հովին ազդեցութեամբ չցնդի:

Այս հակահետեւումը հետեւեալ կերպով կատարելու է:

Դուռ, պատուհան ինչպէս նաեւ պատերու վրայ գտնուած ծակօտիկները խնամօք գոցուլու է: Յետոյ փոքր սրահներու մէջ մէյմէկ, իսկ մեծերուն մէջ երկու կամ աւելի հոգէ անօթներ զետեղելու է, մէկը միւսէն բա- ւական հեռաւորութեամբ: Իւրաքանչիւր անօթի մէջ 20-30 տրամ քիւրէճ գայմազը դնելու և 100-150 տրամ ջուր լեցնելու և փայտիկով մը խառնելու է: Այս պատ- րաստութենէն վերջ, մասնոցի մը քանակութեամբ ծծմբի թթու (Acide Sulfurique) լեցնելու է ամէն մէկ անօթի մէջ և դարձեալ խառնելու է: Այս վերջին գործողու- թիւնը պէտք է արագ կատարել, սկսեալ զրան ամէնէն հեռու գտնուած անօթէն և անմիջապէս դուրս ելլելու է դուռը խնամօք լիակելով: Հինգ կամ վեց ժամ վերջը

ներկի է սրահը մտնել, որովհետեւ այդ միջոցին կազը գրեթէ բոլորովին ցնդած կրնայ ըլլալ: Այն ատեն, ամէն մէկ անօթի մէջ նորէն քիչ մը ջուր և քիչ մ'ալ ծծմբի թթու պէտք է լեցնել և դարձեալ խառնել:

Երկրորդին սրահին օդը նորոգելէ վերջ, ազատ հա- մարձակ ներս մուտքը կարելի է՝ ուր ոչ մէկ միքրօպ մնացած կ'ըլլայ: Քիւրէճ գայմազը (Chlorure de chaux) և ծծմբի թթուն (Acide Sulfurique) կը գտնուի բոլոր դեղագործներու և կարգ մը մանրավաճառներու քով: Առաջինին քիլօն հինգ դրուշ, իսկ երկրորդին փոքր չիլը՝ երկու կամ երեք դրուշ կ'արժէ:

Այս հակահետեւումը հետեւեալ կերպով ալ կրնայ կա- տարուիլ: Շերամաբուծութեան յատուկ ամէն մէկ սեն- եակին կամ սրահին մէջ մէկ կամ քանի մը դոյլ ծծմբի թթուով (Acide Sulfurique) խառն ջուր դնելու է: Այս խառնուրդին մէջ ձգելու է հաստ կտաւի փոքր կապոցի մը մէջ լաւ սեղմուած քիւրէճ գայմազը (Chlorure de chaux): Այս կերպ հակահետեւումը առաւելութիւնը այն է որ՝ քիւրէճ գայմազին տակաւ առ տակաւ լուծուելով ջուրին մէջ՝ հինգ վեց ժամ վերջը կրկին ծծմբի թթու աւելցնելու հարկ չի մնար:

Երկու երեք տուփ հունտ սնուցանելու չափ ընդար- ձակ սրահի մը համար մէկ քիլօ քիւրէճ գայմազը բա- ւական է:

Աղէկ միտ դնելու է որ ծծմբի թթուն ձեռքերու և զգեստներու վրայ չթափի, որովհետեւ կ'այրէ:

13 JUL 2013

— 4 —

ՀԱՎԱՆՔԻՄԱՆ ՈՒՐԻՇ ՄԻՋՈՑ Մ'ԱԼ ՀԵՏԵՒԵԱԼՆ Է

Շերամատան ընդարձակութեանը համեմատ, երեք, չորս կամ հինգ հոդէ անօթներ պէտք է գետեղել որոնց իւրաքանչիւրին մէջ մէկ ափ (65 տրամ) ծծումբ (քիւլիւրտ) այրելու է: Բոլոր անօթներն այսպէս վառուելէն վերջ, զուռը փակելու և միայն հինգ վեց ժամ յետո թանալու է: Այս ծծմբանեխութեան գործողութիւնը (թիւթսիւ) պէտք է երեք անգամ կրկնել օր ընդ մէջ, և որովհետեւ ծծումբը առանձինն չայրիր, պէտք է զայն աւքօլով թրջել և կամ մախը (չիրա) գործածել:

Գիտնալու է որ ծծումբի ծուխը երբեք չերամբն վրայ չաղղեր և զայն (քիւլեճ) միւսքաբախն հիւանդութեան դէմ կը պատասպարէ:

ՇԵՐԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՐԿ ԵՂԱԾ ՏԵՂԻՈՅ ՎՐԱՅ

Շերամները շատ ընդարձակ տեղւոյ պէտք ունին. Մէկ տուփ հունտ բանալու համար 60 քառակուսի մէթր ծաւալ ունեցող աստիճան (րաֆ կամ քերէվէթ) պէտք է: Այս հաշւով ըսել է թէ չերամնոց մը պէտք է որ՝ անցքերն ալ միասին հաշուելով, 80 քառակուսի մէթր՝ 140 քառակուսի կանգուն ընդարձակութիւն ունենայ: Ըստ այսմ եթէ չերամնոցի մը երկայնութիւնը 14 կանգուն և

— 5 —

լայնութիւնը 10 կանգուն ըլլայ և մէջը միայն մէկ կարգ րաֆ (քերէվէթ) պարունակէ, հոն միայն մէկ տուփ այսինքն 25 կրամ (7 1/2 տիրէմ) հունտ կրնայ բացուիլ, Հետեւաբար չկարծուի թէ երբ մէկը երկու երեք տուփ հունտ անուցանելու բաւական տերեւ ունենալով պիտի կարենայ յիշեալ ընդարձակութեամբ տեղւոյ մը մէջ մէկ տուփէն աւելի հունտ բանալ, որովհետեւ բացուելիք հունտին քանակութիւնը պէտք չէ տերեւի չատուկեան վրայ հիմնել, ալ անպատճառ տեղւոյ ընդարձակութիւնը պէտք է ի նկատ առնել:

Յիշեալ ընդարձակութեամբ չերամնոցի մը մէջ եթէ երկու տուփ հունտ բացուելու ըլլայ, հաւանական է որ մէկ տուփ հունտէ յառաջ զայիք քանակութեան համեմատութեամբ խողակ ձեռք բերուի, բայց այս տեսակ խողակները այնչափ ազնիւ չեն ըլլար, և ոչ միայն նուազ գնով կը ծախուին ու հիւանդութեանց ենթակայ կ'ըլլան այլ նաեւ աշխատութիւնը կը ծանրացնեն և աւելորդ ծախսերու առիթ կուտան:

ԱՍՏԻՃԱՆ (ՔԵՐԷՎԷԹ)

Շերամները պէտք չէ երբեք փսիաթի (խտիրի) վրայ բանալ, որովհետեւ խտիրը թէ խոնաւ կ'ըլլայ, թէ օդին նորոգման աղղելք և թէ փտտուկներ յառաջ կը բերէ, որոնք չերամներուն վնասակար են: Նմանապէս կտաւի

62910-67

և տախտակի վրայ ալ պէտք չէ հունտ բանալ . ինչու որ օղը պէտք եղածին չափ չնորոգուիր . Ամէն պարագայի մէջ պէտք է երկաթ թելով հիւսուած և վրան թուղթով գոցուած վանդակ (ըսկարա կամ գաֆէս) գործածել : Այս ըստիւնը (քէրէվէթ) զանազան կերպով կրնան չինուել . եղէգով , փայտիկներով ևայլն : Հաստ զանաւայի կտաւ . ինչպէս նաեւ նոսր գործուած պարկի կտաւ եւս կրնայ գործածուիլ : Այս կերպով չինուած աստիճանները այս առաւելութիւնը ունին որ , քանի մը տարիներ կրնան գործածուիլ , մինչդեռ խսիրը ամէն տարի նորոգել պէտք է :

ՇԵՐԱՄԱՏՈՒՆԵՐԸ ՏԱՔՑՈՒՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Շերամնոցները տաք բռնել պէտք է : Ասոր համար կրակարան (մանկալ) գործածելը յարմար չէ , որովհետեւ մանկալը թէ սուղ կ'ըլլայ և թէ պէտք եղածին չափ տաքութիւն չի տար : Ծխանը (օճախ) աւելի յարմար է որովհետեւ թէ կը տաքցունէ և թէ օղը կը նորոգէ : Բայց շերամնոցի մը ամէն մէկ սենեկին մէջ ծխան (օճախ) չգտնուելուն համար , պէտք եղած տաքութիւնը յառաջ չիգար , ուստի ամենէն աղէկ միջոցն է , երկար խողովակներով վառարան (սօպա) գործածել . Միայն թէ վառարանին շատ մօտ գտնուող շերամները չափազանց տաքութիւնէ զերծ պահելու համար վառարանը պէտք է

թիթեղով (սաճ) պատսպարել : Գիշերները վառարանին մէջ շատ մօխիւր ձգելու է և մէկ երկու հատ հաստ և չոր փայտ դնելու է , ասոնք կամաց կամաց վառելով թեան միջոցին պէտք է ուշադրութիւն ընել որպէս զի շերամնոցի տաքութիւնը ցորեկները 20-21 , իսկ գիշերները 17-18 աստիճան (սանթիկրատ) ըլլայ , ուրիշ յառաջ պիտի գտն հետեւեալ նպատակները արդիւնքները :

Ա. — Փոխանակ 60-70 օրուան , 35-40 օր վերջ , շերամները խողովակին հիւսելու պիտի սկսին . որով թէ աշխատութիւնը և թէ ծախսը պիտի նուազի :

Բ. — Շերամներու տրուելիք տերեւները կանուխէն կտրուելով կարծր պիտի չըլլան և այսպէս շերամները փափուկ տերեւներով սնանկելով կայտար և զօրաւոր պիտի ըլլան :

Գ. — Խողովակները կանուխ գոյանալով աւելի սուղ պիտի ծախուին :

Դ. — Թթենիները կանուխէն կտրուելով յետագայ տարին զօրաւոր բողբոջներ յառաջ պիտի բերեն :

Ե. — Գարա տապան (Pébrine) հիւանդութիւնը շատ ցանցառ պիտի ըլլայ , որովհետեւ այս ախտը աւելի ուշ մնացած շերամները կը վարակէ :

ՀՈՒՆՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տաճկաստանի մէջ յառաջ եկած և պանտրօլի տակ զրուած հունտերուն ամէնքն ալ աղէկ են, սակայն և այնպէս ամէն պարագայի մէջ գործածուելիք հունտը անձամբ երթալ և չերամնոցին ամենամօտ հրնտահանէն առնելը օգտակար է, որովհետեւ հեռաւոր տեղեր գլտնուող հրնտահան մը իր հունտերը ծախելու համար զանոնք սնտուկի կամ պալուսակի մէջ կը զետեղէ և շատ անգամ մէկ ամիսէն աւելի ձիով ճամբորդութիւն կ'ընէ, և այս միջոցին բնականաբար հունտերը կը ցընցուին, խոնաւութիւն կ'առնեն, օդէ զուրկ կը մնան և տարբեր կլիմաներու կ'ենթարկուին, հետեւաբար այս հունտերէն յառաջ եկած չերամները տկար և վտիտ կ'ըլլան:

ՀՈՒՆՏԵՐՈՒ ԽՆԱՄՔԸ

Հունտերը պէտք է զով տեղ մը դնել: Այս տեղը պէտք է հարաւային դիրք մ'ունենայ, օդաւէտ ըլլայ և խոնաւութիւն չունենայ: Հունտի տուփնը մուկերու ճարակ չըլլալու համար պէտք է զանոնք կախուած պահել, և լուրիաի, չափտարի և այլ պարկերու մէջ դնելու չէ, որովհետեւ թէպէտեւ անոնց մէջ պահելով բարեխառն տաքութիւն մը յառաջ կուգալ, սակայն հոն զօրաւոր չերամներ յառաջ բերելու չափ բաւական օդ չի գտնուիր:

ՀՈՒՆՏԵՐՈՒ ԲԱՅՈՒՄԸ

Հունտերը բանալու եղանակը մօտեցած տառնպէտք չէ որ օդ տալու պատրուակով զանոնք թաշկինակի մէջ պարպելով կախել և անկէ վերջն ալ բանալու համար ծխան (օճախ)ի մօտ դնել: Ենթանապէս երբ հունտերը բացուին, զանոնք ժողվելու համար պէտք չէ երկու երեք օր սպասեցնել մինչեւ որ միւսներն ալ բացուին: Ինչու որ բոլոր չերամները հաւասարապէս օդ չեն կրնար առնել, միայն վրան գտնուողները կ'օգտուին և տակը մնացողները կը զրկուին օդ ծծելէ: Տաքութիւնն ալ հաւասարապէս չազդեր, և վերջապէս նոր բացուած չերամները երկու երեք օր անօթի մնալով կամ կը մեռնին և կամ շատ վտիտ կը մնան և հուսկ յետոյ կը փճանան: Ասոր մէկ ուրիշ հետեւութիւնն ալ այս է որ չերամները, մանաւանդ կազմակերպութեան միջոցին, եթէ հիւսնկութենէ ալ չվարակուին, սակայն և այնպէս առաջին չըջանին մէջ կիսով չափ կը փլատուին, որով յառաջ գալիք արդիւնքը զգալապէս կը նուազի: Ուստի և հարկ կը համարենք բացատրել հոս, այդ մասին բունութիւնը ընթացքը:

Մաղի մը և կամ բացուած սնտուկի մը վրայ տարածելու է շատ մաքուր կտու մը, որուն վրայ պարզելու է հունտերը դանակով մը և կամ հաւի փետուրով մը: Յետոյ ասոնք պէտք է փոքր սննեակի մը մէջ դնել, որուն տաքութիւնը օր և գիշեր մի օրինակ ըլլալու համար ծխան (օճաք), կամ վառարան (սօպա) և կամ կրա-

կարան (մանդալ) վառելու է և կրակին վրայ առանց կախարչի անօթով մը ջուր դնելու է որպէս զի սենեակին մէջ խոնաւօթիւն տիրէ։ Այս ջուրէն յառաջ եկած չողին հունտերուն կեղեւը կը կակողցնէ և չերամփն բացուածը կը զիւրացնէ։ Ուստի պէտք է որ խրաքանչիւր ոք ունենայ ջերմաչափ մը որ ինքնին երկու երեք զուրուշի կը ծախուի։

Սենեակին տաքութիւնը ի սկզբան 14° ապա 15-16 և վերջապէս 18-20 աստիճանի (Րէոմիւր) հասցունելու է, այսպէսով քանի մը օրէն չերամփները կը բացուին։ Շերամփները սովորաբար առաւօտեան ժամը 3էն 5ին (ը. ք.) միջոցները կը բացուին։ Հունտերուն բացման առաջին օրը, հունտերը և նոր ելած չերամփները կողով մը (լէշէկ և կամ փափուկ քանաւաչօով մը ծածկելու է և վրան տարածելու է թէլ թէլ կտրուած բարակ թիթենի տերեւներ։

Հունտէն ելած չերամփները քաղին ծակօտիքներէն անցնելով տերեւներուն վրայ կը կուտակուին։ Կէս ժամ վերջ այս տերեւները փոխադրելու է աստիճաններու (քէրէվէթ) վրայ և չերամփներուն անմիջապէս կերակուր տալու է։ Այս չերամփները առօջին խուսմը կը կազմեն։

Այս կերպով չերամփներուն հետ և ոչ մէկ հունտ կը վերցուի, մինչդեռ եթէ թիթենի տերեւները ուղղակի հունտերուն վրայ լեցուի, չերամփներուն հետ միասին կրնան հունտեր ալ վերցուիլ։ Արդ այս հունտերն ալ յետոյ կը բացուին և այսպէս երկու երեք օրուան չե-

րամներու հետ միասին մէկ օրուան չերամփներ ալ կը գտնուին։ Այս խառնաչփութեան հետեւութիւնը աղէկ չլլար, ինչու որ կանխաւ ելած չերամփները երբ թմրութեան մասնան, այլեւս անոնց ուտելիք չտրուիր, մինչդեռ վերջէն ելածները կերակրոյ պէտք ունին։ Ուստի եթէ տերեւ տրուի քնացած չերամփները պիտի ծածկուին և չնչարգել ըլլան, եթէ չտրուի միւսները անօթութենէ պիտի մեռնին։

Հունտերուն վրայ քօղը կամ քանաւիչան անգամ մը տարածելէն վերջ այլեւս վերցնելու չէ և քօղին վրայ մէկ անգամ թիթենի տերեւ դրուելէն վերջը այլ եւս այն օրուան մէջ ուրիշ տերեւ աւելցնելու չէ։

Երկրորդ օրը նմանապէս ժամը 3էն 5ի միջոցները հունտերը աւելի մեծ քանակութեամբ կը բացուին։ Այս բացուած չերամփներն ալ միեւնոյն կերպով ժողվելու է, ասանք ալ պիտի կազմեն երկրորդ խուսմը։

Երրորդ և չորրորդ օրերն ալ նոյն կերպով պիտի կազմակերպուին երրորդ և չորրորդ խուսմբերը։ Չորրորդ օրը մնացած հունտերը նետուելու է։

Շերամփներու իւրաքանչիւր խուսմը կազմուելուն պէս անմիջապէս կերակուր տալու է։ Կերակուրը քիչ քանակութեամբ բայց ստէպ ստէպ տալու է, այսինքն առաջինը արեւուն ծագման միջոցին և վերջիւնը երեկոյան ժամը 12ին, այնպէս որ օրուան մէջ հինգ, վեց և եօթը անգամ կերակրելու է։

Շերամփները այսպէս խուսմբերու բաժնելով աշխատութիւնը չի շատնար այլ ընդհակառակը կը զիւրանայ։

ինչու որ, եթէ բոլոր չերաճները մէկ խումբ մը միայն կազմեն, ա՛մէնը միասին պիտի քնանան և միասին արթնան և հետեւաբար ամէնուն տեղերն ալ միասին մաքրել հարկ կ'ըլլայ որն որ մէկ օրուան համար ծանր աշխատութիւն է, մանաւանդ որ շատ անգամ մի և նոյն ատեն ուրիշ գործեր ալ կրնան պատահիլ որով սոյն մաքրութեան գործողութիւնը կրնայ յապաղիլ ի վնաս չերաճներուն: Մինչդեռ քանի մը խումբերու վերածուելով, իւրաքանչիւր խումբ զատ զատ օրեր պիտի քնանայ և արթնայ: և միայն մէկ խումբի մը տեղւոյն մաքրութիւնը ամենայն դիւրութեամբ կը կատարուի մէկ օրուան մէջ:

ՇԵՐԱՄՆԵՐՈՒ ԿԵՐԸ

Նոր ելած չերաճները մեծ խնամքի կարօտ են, մանաւանդ մինչեւ իրենց առաջին թմրութիւնը: Պէտք է որ չերաճները մէկգմէկէ հեռէ գտնուին որպէս զի օդ առնեն և մէկգմէկու վրայ չկուտակուին:

Մեծապէս կը սխալին տնոնք որ կը կարծեն թէ նոր ելած չերաճներու տրուելիք տերեւները պէտք է փրցուել ծառին վարի կողմերը գտնուող բարակ ոտտիւրէն, իրեն թէ տնոնք աւելի փափուկ ըլլան և թէ ծառը այս բարակ ոտտիւրէն մերկացնելով հաստ ճիւղերը եւս առաւել զօրանան և մեծ քանակութեամբ տերեւ տան: Այս գատողութիւնը ուղիղ չէ, որովհետեւ փոքր

տերեւները նուազ մնունդ կը պարունակեն և հոգոտ, աղբոտ ըլլալով չերաճներուն հիւանդութեանը պատճառ կ'ըլլան: Արդէն իսկ նորածին չերաճները այս կարգի տերեւները մեծ դժուարութեամբ կ'ուտեն: Ասոր համար է որ չերաճներու մինչեւ առաջին թմրութեան միջոցին ծառին ամենաբարձր ճիւղերուն ծայրը դռնուած տերեւներէն երեք չորս հատ մը կը տրուի: Ծառին բարձրերէն առնուած այս տերեւները չերաճներուն համար ամենէն փափուկ, ամենէն մաքուր և օգտակար մնունդ մը ըլլալէն զատ, զանոնք փրցնելով ծառին ստորին ճիւղերը արագութեամբ կ'աճին որով տերեւի հասոյթին վնաս մը չպատճառեր:

Տերեւները պէտք չէ շատ մանր ջարդել, ինչու որ չուտով կը չորնան և չերաճները զանոնք չկարենալով բռնել անօթի կը մնան:

Սխալ է այն գաղափարը թէ նորածին չերաճները տերեւին հիւթը կը ծծեն: Անոնք ալ մեծ չերաճներու պէս տերեւը կ'ուտեն: Ուստի տերեւը պէտք է թէնպէ՛քիի և կամ յարգի նման ջարդել և քիչ քիչ բայց ստէպ բաժնել: Այսպէսով չերաճները պիտի կարեւան քաղ, օդ առնել, և ամբողջ տերեւները ուտելով միայն երակները թողուլ: Անկէ զատ առաջին թմրութեան միջոցին դռնուած տեղերնին քիչ ազտեցութիւն հաւաքուած պիտի ըլլայ, մինչդեռ ծառին վարի կողմերը դռնուած տերեւները շատ մանր ջարդուած կերցուելու որ ըլլայ, շատ ազտեցութիւն պիտի դիզուի որով կրնայ հասկցուիլ թէ չերաճները չեն կրցած ուտել, և այն

ատեն պիտի տեսնուի որ չատ մը շերամներ տնօթու-
թենէ կը մեռնին : Շերամները տախաւին փոքր եղած
ատեններն , այս վիճակը թէեւ խելոյն չնշմարուի , այսու
ամենայնիւ վնասը մեծ է , և այս է պատճառը որ երբեմն
չատ քիչ արդիւնք ձեռք կը բերուի , նոյն իսկ եթէ շե-
րամները հիւանդացած չլլան : Առաջին թմրութենէն
վերջը այլ ևս ծառին ամենաարածք տերեւներէն տալու
չէ , որովհետեւ շերամները այն ատեն աւելի շատ ուտե-
լու պէտք ունին : Սովորական տերեւները աղէկ են ,
միայն թէ զանոնք առաջիններէն աւելի հաստ ջարդելու
է : Երկրորդ թմրութենէն վերջը սկսելու է « քիչ քիչ և
ստէպ բողբոջներ կերցնել : Յետագայ թմրութեանց
ատեն ամենամեծ արածք աւելի մեծ բողբոջներ տալու է :

Շերամներու տրուելիք տերեւները պէտք է թարմ
լլան : Սխալ է կարծիք թէ մէկ օր առաջ փրցուած
տերեւը շերամին համար աւելի օգտակար կրնայ լլլալ :
Մենք ինչպէս որ թարմ արմտիքը կը նախընտրենք
նմանապէս շերամները թարմ տերեւը աւելի աղէկ կը
մարսեն : Բնական է թէ երկրորդ օրը առաւօտուն տըր-
ուելիք առաջին կերը նախընթաց երեկոյն պատրաս-
տել պէտք է և եթէ օգը անձրեւոտ լլլայ շերամներուն
թրջած տերեւ չկերցունելու համար , աւելի պաշար ժո-
ղովել հարկ է , բայց հասարակօրէն տերեւը որչափ թարմ
լլայ այնչափ աղէկ է : Միայն թէ դիտելու է որ տե-
րեւը տաքցած կամ խոնուութիւն առած չլլայ : Եթէ
տերեւները հեռաւոր տեղէ փոխադրուելու լլլան , պէտք
չէ զանոնք շատ սեղմել որպէս զի չի տաքնան ու չի

խմորին , ինչու որ շերամներուն վնաս կուտան , և թոյնի
պէս ազդելով պայղընը (flacherie) հիւանդութեան
պատճառ կ'ըլլան : Պէտք չէ կարծել թէ տերեւները երբ
անգամ մը տաքնան , զանոնք տարածելով և զովաց-
նելով կրնան թարմանալ , զիտնալու է որ տաքցած և
խմորուած տերեւները եթէ շերամներուն տրուած լլլայ
տաք կամ զով , միշտ վնասակար է և յիշեալ հիւան-
դութեան պատճառ որով շերամները կատարելութեան
հասած ատեններն դեռ խոզակ չկապած կը մեռնին : Այս տե-
սակ տերեւները կամ նետելու է և կամ անասնոտալու է :

ԼՈՅՍ ԵՒ ՕԴ

Շերամարուծութեան սկսուած օրէն մինչեւ վերջը
շերամոցներու լուսուէտ լլլալը թէ փոքր և թէ մեծ
շերամներու համար հարկ անհրաժեշտ է : Մարդոց պէս
շերամներն ալ լուսով սաստկութեան չզիմանալով խոյս
կուտան , ինչու որ անոնք ալ բարեխառն և ամէն
կողմէ թափանձող լոյսը կը նախընտրեն : Արեւը ներս
թափանձած ատեն պատուհանները պէտք է վարագոյրով
զոցել , և եթէ արեւուն տաքութիւնը շատ խիստ լլլայ ,
պէտք է պատուհաններէն ապակիները վերցնել և կտա-
ւով զոցել վերէն վարէն չորս գամելով ամրացնելով ,
որովհետեւ արեւուն ճառագայթները աւելի կը սաստ-
կանայ որով կարելի չըլլար մեղմացնել գոյգով և այլ
օթոցներով ապակիները զոցելով :

Շերամնոցը պէտք է որ միշտ օդաւէտ ըլլայ: Ասոր համար է որ առանց առատաւորի շերամնոցներու մէջ աւելի մեծ յաջողութիւն յառաջ կուգայ: Շերամները զարգացած ատեն եղանակը աւելի տաքցած և հետեւաբար օդին պէտքը ալ աւելի զգալի պիտի ըլլայ: Սա-կարն (Courant d'air)էն և հովէն պէտք է զգուշանալ, որովհետեւ եթէ շերամները մէկէն ի մէկ պաղ առնեն Մանգաֆա(grasserie) ըսուած հիւանդութեան կրրուելին,

Երբ օդը խոնաւ ըլլայ, պէտք է մէկ կողմէ շերամնոցը տաքցնել և միւս կողմէ պատուհանները կիսով չափ բանալ որպէս զի թէ օդը նորոգուի և թէ շերամներուն վնասակար խոնաւութիւնը փարատի:

Մէկը եթէ շերամնոցի մէջ մտնէ պէտք չէ ունէ հոտ առնէ և կամ քրտնի որովհետեւ քրտինքը և հոտը նշաններ են թէ պէտք եղածին չափ օդ չիկայ: Այս պարագային պէտք է անմիջապէս ամէն կողմ բանալ որ օդը բոլորովին նորոգուի: Փիչերներն ալ պատուհաններէն կամ դռներէն պէտք է օդը նորոգել բայց որովհետեւ շերամները չեն ուտեր, օրուան չափ յաճախ բանալու հարկ չկայ:

ԽՇՏԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐԹԱՐՈՒՄԸ

Ամէն մէկ թմրութենէ յետոյ բոլոր շերամները մաշկերնին փոխելէ երեք չորս ժամ վերջ պէտք է

խշտիները (կաթազլլգ) նորոգել: Շերամները երբ վերջի հասակնուն հասնին, այսինքն զարգանան, պէտք է գոնէ երկու անգամ խշտինին փոխել: Երբ նորոգուին մէկ կանգուն բարձրութեամբ, փտութիւն, վնասուած տերեւներ, և ամէն տեսակ աղտեղութիւն՝ դիզուած պիտի ըլլայ, որոնց տակը մնացած շերամներ կրնան գտնուիլ: Ասոնք երեսը չկրնալով ելլել կը ստիպուին այդ փտութիւնները ուտել և հիւանդանալ, փճանալ ու հիւանդութիւննին ողջ շերամներուն տարափոխել:

Ըստ այսմ խշտիներու նորոգման պէտքը թէպէտեւ ամէն ոք գիտէ, սակայն այս գործողութիւնը որովհետեւ երկար կը տեւէ և ընդարձակ տեղի պէտք ունենալուն, զայն գործադրելու մասին թերացողներ գտնուին:

Ուստի դիւրին և քիչ տեղոյ կարօտ կերպ մը թելադրենք:

Մէկ հոգի մը երկու ձեռքերուն վրայ պէտք է զգուշութեամբ վերցնէ խշտիներու վրայ գտնուած և շերամներով չընկած տեղերը, ուրիշ մէկը ալ տակէն զգուշութեամբ պէտք է դէպի իրեն քաշէ փտութիւնները և լեցունէ դաստարակի մը մէջ: Աստիճաններու (քէրէվէթ) ամէն կողմը այս կերպ մաքրելով, առանց մեծ աշխատութեան շերամներու խշտիները կը հարթուի:

Ա Ս Գ Ը

Եթէ վերոյիշեալ կանոնը ի գործ դրուի չերամներու խշտին, ասգրի միջոցին հազիւ կէս կանգուն բարձրութիւն պիտի ունենայ: Այն ատեն խշտներու վրայ կանգնելիք ճիւղերը և կամ աւելի մացառները (սիւփիւրկէ օթու) սովորաբար գործածուածներէն աւելի կարճ պէտք են ըլլալ: Սխալ է կարծել թէ երկար ճիւղեր գործածելը չերամներու համար աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ, որովհետեւ որչափ երկար ըլլան, չերամները վրան ելած ատեննին աշխարհ մետաքս կը փճացնեն: Մէկ կանգուն երկայնութեամբ ճիւղերը շատ գոհացուցիչ են, և չերամները խուճերու բաժնուած ըլլալուն, մէկ խուճի վերաբերեալ չերամներն ամէն ի միասին ասգրի կ'ելլեն, որով մնացածներուն կերի համար ալ բաւական ընդարձակ տեղ պիտի մնայ:

Ասգրի համար գործածուելիք փայտիկներուն ամենէն յարմարը ֆուլտայի ճիւղերն են: Ասոնք եթէ ութ կամ տասը օր առաջ փրցուած ըլլան տերեւնին զիւրութեամբ կը թօթափին և անոնց վրայ չերամները 50էն մինչեւ 100 խողակ մէկէն կը հիւսեն: Շերամներու աշխատութիւնը կը տեսնուի և եթէ անոնցմէ մէկը մանկափալտուած հիւանդութեան բռնուի, զիւրութեամբ մէջտեղէն կը վերցուի, խողակները արագութեամբ և զիւրութեամբ կը ժողուուին և ասուի կտորուորը (գամշը պաշը) մաքուր կը մնան և կը գործածուին կամ կը ծախուին: Մինչդեռ եթէ անտառափայտի

(մէջէ) ճիւղեր գործածուին, որոնց տերեւները չոր են, չերամները կը ստիպուին խողակնին այս չոր տերեւներուն մէջ հիւսել, որով իրենց աշխատութիւնը չտեսնուիր և եթէ մէկը հիւանդանայ ու մեռնի խողակը կը կեղտոտէ, խողակները զփուարութեամբ կը ժողուուին և ասուի մնացորդները անգործածելի կ'ըլլան:

Թ Թ Ե Ն Ի Ն Ե Ր Ը

Թթենիի պարտէզին հողը ձմեռուան եղանակէն առաջ հերկելու է որպէս զի երկիրը անձրեւներու և ձնան ազդեցութեամբ արգասաւորուի:

Թթենիները աղբելու ատեն պէտք չէ աղբը ամէն մէկ ծառին ստորոտը թաղել, որովհետեւ աղբին արգասաւոր հիւթը ծառի արմատին վրայ գտնուած ճիւղերուն ծայրէն ներս կ'ազդէ, և այս ճիւղերն ալ արմատէն մէկ կանգունի չափ հեռուն կը գտնուին: Ուրեմն աղբը պէտք է տեղաւորել ծառերու չարքին մէջտեղերը և եթէ ծառերը մէկզմէկէ շատ հեռաւորութիւն ունենան, արմատէն մէկ երկու կանգուն հեռաւորութեամբ պէտք է աղբել հողը:

Ինչպէս վերը ըսուեցաւ չերամներուն պէտք չէ բարակ ճիւղեր կերցնել, որովհետեւ ասոնց վրայ զըտնուած տերեւները աղէկ չեն: Եթէ այս տեսակ ճիւղերը ձմեռուան եղանակին և կամ գարնան, տակաւին բողբոջները չգոյացած կտրուին, մեծ ճիւղերը պիտի օգ-

տուին աղբին արգասաւոր հիւթէն և անոր համեմատ պիտի զօրանան, և աղէկ տեսակ ու առատ տերեւներ պիտի տան: Այս բարակ ճիւղերը կտրելու գործողութիւնը շատ արագութեամբ կը կատարուի որովհետեւ այս միջոցին տակաւին ծառին վրայ տերեւ գոյացած չըլլար: Այսպէս ծառին վրայ միայն ամէնէն ազնիւ ճիւղերը թողլով, երբ չերամբերը զարգանան և շատ ուտելու պէտք ունենան, տերեւները ղիւրութեամբ եւ քիչ ծախսով պիտի հաւաքուին:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շերամնոցները երբեք պէտք չէ աւել, որպէս զի փոշի չ'եղայ, որուն մէջ հիւանդութեան միքրոօններ կրնան գտնուիլ, փոշին տերեւներուն վրայ կը նստի և չերամները այս տերեւները ուտելով կը հիւանդանան: Ուստի չերամնոցները մաքրելու համար պէտք է խոշոր աղտոտութիւնք ձեռքով վերցունել և տախտակամաններն ալ թաց ջնջոցով մը սրբել: Խշտներէն վերցուած աղտեղութիւնք աղբի տեղ գործածելու համար թթենւոյ պարտէզը երբեք փոխադրելու չէ, որովհետեւ մէջը գտնուած միքրոօնները հողին մէջ կենդանի կը մնան և յաջորդ տարին տերեւներուն վրայ գէշ ազդեցութիւն կ'ընեն: Այս տեսակ աղտեղութիւնք թթենիներէն բաւական հեռու փոխադրելու և վառելու է:

Թարմ խոզակները կազմուելուն պէս կարելի եղածին չափ շուտով, այսինքն չերամները խոզակին հիւսելու

սկսելէն մէկ շաբաթ վերջը, ծախելու է: Խոզակները մնալով ծանրութիւնին կը նուազի: 18-20 օր մնացած խոզակները իրենց ծանրութեան 10% կը կորսնցունեն:

Տերեւները գնելու չէ, որովհետեւ թէ շատ սուղ կ'արժեն, որով շահ մը յառաջ չի գար և թէ սովորաբար հեռու տեղերէ սալլելու մէջ զիջուած փոխադրուելով փոշիի և տաքութեան կենթարկուին և կը ստորնանան:

Շատ ղիւրին է հասկնալ թէ պատրաստի տերեւները բաւական թէ ոչ: Ասոր համար պէտք է զիտնալ որ չերամներու մինչեւ չորրորդ թմրութեան միջոցին, ուտելիք տերեւի քանակութիւնը հաւասար է մինչեւ կատարելութեան միջոցին պէտք եղած քանակութեան $\frac{1}{5}$ ին որով ըսել է թէ մնացած $\frac{4}{5}$ ը կ'ուտեն չորրորդ թմրութենէ մինչեւ ասպրի միջոցին մէջ: Որով եթէ մէկը ունենայ հաւասար աստիճան հինգ տէօնիւմ թթենի, պէտք է զիտնայ որ մէկ տէօնիւմէն յառաջ եկած տերեւը չերամներուն մինչեւ չորրորդ հասակին և մնացած չորս տէօնիւմ թթենիի տերեւն ալ վերջին հասակին պիտի բաւէ: Այս հաշուով եթէ նշմարուի որ պատրաստ տերեւները պիտի չբաւեն, ահա ատեն պէտք է չորրորդ թմրութենէ վերջ, կամ չերամներուն մէկ մասը հաւերուն կերցունել և կամ հինգերորդ թմրութեան ու ութերորդ կամ իններորդ օրէն սկսեալ չերամներուն կերը զաղբեցնել, այսպէսով չերամները առանց փճանալու խոզակին կը շարունակեն հիւսել, բայց այս կարգի խոզակները աւելի վտիտ կ'ըլլան:

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

Քսան և հինգ կրամէ (7 1/2 տիրէմ) բազկացիալ տուփ մը 30000ի չափ հունտ կը պարունակէ։ Արգ, վերոյիշեալ կանոնները ի գործ դրուելով ամէն մէկ հունտը մէկ զօրաւոր շերամ յառաջ պիտի բերէ, և ասէն մէկ շերամն ալ մէյմէկ ազնիւ խողակ պիտի հիւսէ։ Այսինքն 30000 հատ խողակ ձեռք պիտի բերուի։ Պաշտատ անուանուած տեսակէն 350ի չափ մեծ խողակներ մէկ քիւօ կը կշռեն, որ ըսել է թէ մէկ տուփ հունտէն 85 քիւօ ազնիւ տեսակ խողակ յառաջ կրնայ գալ։

Վնասուած հունտերէն, ճզմուած կամ մըջիւններէն խայթուած և մկանց ճարակ եղած շերամներէն յառաջ եկած վնասներու փոխարէն 5 քիւօ զեղջիւով 80 քիւօ խողակ կը մնայ, որոնք եթէ թարմ վիճակի մէջ ծախուելու ըլլան իւրաքանչիւր քիւօն 18-20 զրուշ կ'արժէ, որ ըսել է թէ մէկ տուփին արդիւնքը 1400-1600 զրուշ պիտի ըլլայ։ Այս գումարէն զեղջինք վճարուելիք տուրքը և պիտի մնայ իբր զուտ հասույթ 1200էն 1400 զրուշ։ Տեղի ունեցած ծախքերը հաշուելէ յետոյ նորէն գոհաջողիչ չափ մը պիտի մնայ։

Հ Ի Ի Ա Ն Դ ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Գլխաւոր հիւանդութիւնները չորս տեսակ են.

1.— Պայզընլըդ (flacherie)։ Այս հիւանդութիւնը

սովորաբար շերամներու վերջի հասակին կը պատահի։ Շերամները յանկարծ ուտելէ կը դադրին։ Կզկզանքնին կը կակղանայ, խշտիներուն եզերքները կը չրջին և ֆոնտաներուն վրայ ելլելով կը մեռնին։ Մեռնելէն վերջն ալ կակուղ կը մնան և չուտով կը փտտին, գարշահտութիւն մը կը ձգեն և կը սեւնան։ Շերամնոցի մը մէջ այս հիւանդութիւնը մուտ կը գտնէ, օդի նուազութեան պատճառաւ։ Շերամներու մի միանց խիտ զբոնուելը և տաքցած ու փոշոտած տերեւներով կերակուելին ալ սոյն հիւանդութեան պատճառ կ'ըլլան։

Երբ սոյն հիւանդութիւնը նշմարուի պէտք է կերակուող քանակութիւնը նուազեցնել և քսանըչորս ժամ բնաւ կերակուր չտալ։ Շերամները մէկզմէկէ հեռացնելու և տաքցունելու է։ Խշտիները ստէպ ստէպ մաքուելու, և փճացած շերամները թաղելու է։

2.— Գարա տապան (Pébrine)։ Այս հիւանդութիւնը շերամներուն ամէն հասակին կրնայ պատահիլ։ Սոյն ախտին գոյութիւնը կը հասկցուի մի և նոյն խմբի վերաբերող շերամներու մէկզմէկէ տարբեր հասակ տանելովն։ Այս հիւանդութեան բռնուող շերամներուն ոտքերուն տակը կը սեւնայ, և մորթերնուն վրայ ալ սեւ բիծեր կը գոյանան։ Այս հիւանդութիւնը սովորաբար ժառանգական է, այսինքն մէկ ցեղէն միւսին կ'անցնի։ Հունտին ստորնութիւնը և նախորդ տարիէն շերամներու խշտիներէն ժողուած աղտեղութիւնը իբր աղբ գործածուած թիփներու տերեւներն ալ այս ախտը կրնան յառաջ բերել։

Այս հիւանդութեան երեւան գալուն ալ պէտք է խշտիները ստէպ ստէպ մաքրել, շերամները մէկգմէկէ հեռացնել և հիւանդ ու մանր շերամները ամբողջ մէջտեղէն վերցնել զանոնք վառելով կամ թաղելով:

3. — Քիրէն (Muscardine): Այս հիւանդութիւնը շերամներու ամէն հասակին կրնայ պատահիլ: Այս ախտին կանուխէն բռնուող շերամները խշտիներուն վրայ կը չորնան ու կը մեռնին և կիրի երեւոյթ կ'առնեն: Եթէ շերամները աւելի ուշ բռնուին սոյն հիւանդութենէն, խողակին կը հիւսն քայց իրենք ալ մէջը կը մեռնին ու կը կարծրանան: Սոյն հիւանդութիւնը շերամնոցի մը մէջ մուտ կը գտնէ առհասարակ օդէն և աղտոտ տեղերէն և իւր շերամնոցի մէջ հիւանդութեան միջոցով քանուկէն: Երբ սոյն հիւանդութիւնը նշմարուի, վերը հակահետման մասին մէջ բացատրուած կերպով պէտք է ծծումբ վառել, և հասցիւթը քաղելէն վերջն ալ շերամներու խշտիները ամբողջ այրել:

4. — Էշէկ կամ մանդաֆա (Grasserie): Այս հիւանդութիւնը պատահական է և սովորաբար կը պատահի երբ շերամները մէկէն ի մէկ պաղ առնեն օդի հոսանք (courant d'air) ի նմարկուելով: Այս հիւանդութիւնը շատ քիչ անգամ մեծ վնաս յառաջ կը բերէ: Հիւանդ շերամները կ'ուռնին և եթէ ասեղով մը խայթուին, կաթի նման հեղուկ մը կը հոսի մարմիններէն և խողակ չեն հիւսեր: Հիւանդ շերամները, կարելի եղածին չափ ամէնքն ալ, պէտք է ժողուել, այրելու կամ թաղելու համար:

23.209